

MARTINES, Vicent: *Els cavallers literaris. Assaig sobre literatura cavalleresca catalana medieval*, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, 1995, 199 pàgs.

Els estudis sobre el món de la cavalleria medieval catalana —i per extensió, peninsular— han d'aspirar, per raons lògiques i necessàries, a sortir del claustre matern per tal d'aconseguir resultats que vagen més enllà de la pura verificació de dades o d'una interpretació parcial. Tot i que existeixen uns excel·lents precedents d'assaigs que tenen en compte l'àmbit romànic (Bohigas i Riquer, en serien un bon exemple), l'allau de noves perspectives i treballs exigia unes pàgines —una mica agosarades, si voleu— de recapitulació i un llançament d'hipòtesis i d'intuïcions. En aquest sentit, el treball de Vicent Martines s'arrisca a veure què hi ha de nou i què de vell en les obres cavalleresques catalanes, i quin valor cal donar a determinada proposta per comparació a altres propostes veïnes. Ja des de la *Introducció* se'ns diu: “Des d'una perspectiva general, la catalana i l'occitana —com també la castellana— no manifesten unes característiques idèntiques a les de la literatura de cavallers francesa” (p. 9). Certament, hi ha notables diferències amb l'obra de Chrétien de Troyes i amb la *Vulgata*, cosa que veurem perfectament documentada en els capítols 3, 4 i 5 del llibre. Abans, però, i seguint una metodologia adient als seus objectius, l'autor ens ofereix un panorama de la literatura catalana de la segona meitat del XIV, dels germans March, les Cròniques i les traduccions, a la *Faula* i —sempre com un punt imprescindible, per bé que fora del marc cronològic— el *Tirant*; un panorama que té molt en compte un lector poc familiaritzat amb el tema, com observem per la minuciositat de les informacions, que un especialista en literatura catalana medieval ja dona per suposades quan remet directament als treballs de Lola Badia (*Tradició i modernitat als segles XIV i XV*, València-Barcelona, 1993, i “Traduccions al català dels segles XIV-XV i innovació cultural i literària”, *Estudi General* 11, Girona, 1991, pp. 31-50), Hauf

(*D'Eiximenis a sor Isabel de Villena*, València-Barcelona, 1990) o les edicions de Josep Pujol i Lluís Cabré, de Jacme i Pere March. No és cap retret, però. Vicent Martines suposa que certament tindrà uns lectors més entesos en matèries cavalleresques —per això no sorprèn, de cap manera, un bon primer capítol destinat a “Les versions hispàniques de literatura artúrica”— que no en les darreres aportacions a la nostra literatura. Opta, doncs, per assumir d’entrada determinades afirmacions sobre cavalleria que un nou lector no assumiria. Qüestions de destinataris.

“La cavalleria, entre 1130 i 1170 i encara cap a començaments del XIII, tenia sobretot la funció de preservar i mantenir ocupada en empreses personals i solitàries la important i no menys incòmoda força dels cavallers: gent de l’aristocràcia o molt propera a ella, sense gaire cabal econòmic i amb no poca ambició; que quedàs ocupada o almenys preocupada en aventures no tan potencialment *perilloses* per al poder” (p. 49). Aquest és l’impuls inicial per “literaturitzar l’home”, aquesta és una de les bases importants de la narració cortès, bases a les quals l’autor dedica un apartat del capítol 3, que estudia els fonaments i l’evolució d’aquest món cavalleresc. S’hi destaca d’una manera decisiva tant l’aspecte extern com la influència interna de l’antiga historiografia, essencial en el camí cap a la prosa narrativa. Com molt bé remarca Vicent Martines, el gran problema de la narració cortès (com potser el de qualsevol nou gènere) era assegurar-se una vehiculació lingüística que li donés consistència alhora que satisfés els desitjos dels potencials consumidors. No era un problema de fàcil solució, més encara quan aspirava a reflectir alguna que altra meravella mitjançant procediments aplicats de vegades a gèneres que apostaven decididament per l’aparença de realitat. L’autor ens convenç de l’adequació quan ens diu: “Convindrà no oblidar que, en l’Edat Mitjana, no hi havia unes fites clares que separassen meravella i realitat [...] La cultura cortès era contrària, quasibé per definició, al desenvolupament d’un art que reflectís la realitat únicament i en tota la seua extensió. No apostava estructuralment per la meravella i per la fantasia, se sentia captivada per allò irreal i quasi màgic per raons de conveniència” (pp. 67-68). I amb això arribem a Chrétien de Troyes, on es fusionen admirablement elements vells amb modulacions noves, on la cultura clàssica troba un nou espai de realitzacions en la matèria de Bretanya. I uns decennis després a la *Vulgata*, un cicle que té repercussions importants i directes en la nostra literatura; no és debades que *La Queste del Saint Graal*, una de les obres del cicle, tinga traducció catalana, amb unes característiques concretes que la diferencien, en contingut i en estil, del model (pp. 81-83). L’autor pot parlar perfectament d’aquestes qualitats des de la seua posició d’editor modern de la traducció, edició que millorarà notablement la de Crescini-Todesco. Aquesta perspectiva diacrònica de la matèria cavalleresca ens situa en un plànol on és possible determinar ara quins elements són més operatius al llarg dels temps. Resseguint, doncs, aquesta aposta per la caracterització dels components determinants de la literatura cavalleresca, ens les haurem amb els capítols 4 i 5, on no manquen digressions que afecten de ple a la literatura catalana, uns dels dos eixos —amb el cavalleresc— que articulen des de bon començament el llibre que ara ressenye.

“Amor, aventura i recerca, fites conceptuals canviant en una evolució literària” és el títol del quart capítol, que intenta mostrar precisament allò que s’indica: l’evolució de tres conceptes que són, des del naixement del gènere, clau en la configuració cavalleresca. L’amor ha estat sens dubte el més conegut, potser perquè és un motiu recurrent i molt influent. L’autor fa una repassada a les obres que per alguna causa tenen alguna particularitat important en aquest aspecte: el *Girart de Rosselló*, la *Història de l’amat Frondino e de Brissona*, el *Chevalier au Charrette*, el *Chevalier au Lion*, i el *Blandín*, els *Planys del cavaller Mataró*, i el *Tirant lo Blanc* (que un lector impacient buscava algunes pàgines abans). Evidentment la llista no pot ser exhaustiva, i per això es deixa una mica al marge aquelles obres, com els fabliaux o March, que no tenen un contacte directe amb aquest món. D’aquestes pàgines, destacaria un aspecte que pot donar una gran rendibilitat: el tema de l’amor passat, ço és del canvi de tipus d’amor. “En el pròleg de l’*Yvain*, hi ha un cert to melangiós. Una part de la cort parla d’un amor que ja no hi és”, diu Vicent Martines (p. 91). Caldria veure —i això, lògicament, no entra dins de les línies que se’ns proposa en aquest assaig— com aquest tòpic va canviant: no tenen els mateixos referents l’*Yvain*, el *Tirant*, Ausiàs o el *Procés de les olives...* De la mateixa manera, també canvia la cavalleria (com s’encarrega de fer-nos veure al “Pròleg” l’autor del *Tirant*), perquè els objectius i les causes de la recerca cavalleresca també canvien, possiblement al mateix nivell que les dimensions i les finalitats de l’aventura, que passa de ser una mena d’imposició superior a l’home a entrar dins de les dimensions humanes (de la transcendència a l’assequibilitat, per entendre’ns). És clar, però, que la deserció es paga d’una manera o d’una altra, i això es veu clarament en el *Tirant*, on l’abandó al delit amorós esdevé al capdavant causa d’estades involuntàries (?) a l’Àfrica. L’*iter* individual —i consegüentment col·lectiu, en la mesura que l’individu reivindica un ideal compartit— del cavaller és fonamental per a entendre els diferents vessants de la literatura cavalleresca, com s’encarrega de fer-nos veure, amb nitidesa, Vicent Martines.

L’ideari cavalleresc necessita un espai literari en què produir-se, i aquest espai té una evolució gairebé paral·lela als progressos que fan els conceptes: “Ja hem vist que els conceptes i les formes literàries canvien, camí de la paraula novel·lesca i de la *Queste del Sant Graal*. També evoluciona el món possible que hom recrea en els texts així com els elements que l’omplen i que són claus per a entendre’l. Ara ho podem comprovar més fàcilment si parem atenció en el bosc, el jardí, la dama i el castell” (p. 124). Això és precisament el que es fa a les pàgines següents, on l’autor de l’assaig rememora les arrels clàssiques en què es basen els valors que els escriptors de les narracions cavalleresques atorguen als elements que ara comentem, molts d’ells constituents indefugibles d’aquell *locus amoenus* tan conegut. Però aquest *locus* no és tan *amoenus* com semblava, almenys parcialment. Com ens recorda Martines, el bosc —i el desert i la mar— és un lloc de prova, d’exercici de virtuts i de qualitats, necessari, doncs, per a un progrés i per a una iniciació, fins i tot per a la purificació. I és que el paisatge, la descripció del paisatge, ultrapassa la mera funció referencial per esdevenir una connotació amb enormes possibilitats; de

vegades s'hi arriba gairebé a una identificació plena entre el personatge i l'espai en què se situa, sobretot en les dames.

Les darreres pàgines de *Els cavallers literaris* són dedicades a una recapitulació, necessària després d'uns capítols densos i amb propostes ben profitoses.

En tancar aquestes ratlles, sembla que cal fer menció novament del fet que aquest assaig intenta mostrar nous camins per a l'estudi comparatiu de literatures diverses en uns moments molt determinats. Des d'aquest punt de vista té un mèrit innegable, tot i que hom estigués temptat de comentar més en profunditat algun aspecte concret, que de segur arribarà en forma d'article en revistes de difusió romànica. Sols els suggeriments que en provoca la lectura compensen amb escreix les omissions de temes i de perspectives que un lector crític sempre veurà en estudis d'aquesta mena.

TOMÁS MARTÍNEZ ROMERO

Universitat Jaume I